

קובץ שבליים לפרשת כי תבא

נערך על ידי מכון אדיר מעלבארן יצ"ו

בס"ד

וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך ארמי אבד אבי וגו'

במסכת סוטה לב: שנינו, תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר, אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם. - שבחו בקול נמוך מוידוי מעשר (דלא כתיב ביה ענייה - רש"י). וגנותו בקול רם ממקרא ביכורים - שמתודין שאביהן לבן הארמי היה רשע.

מכאן מצא הגאון נצי"ב ז"ל מוואלוז'ין, להקשות על חידושו הנודע של הגאון בעל בית הלוי ז"ל מבריסק, דבברכת כהנים לא שייך שכהן אחד ישא כפיו ויאמר יברכך וגו' ואחיו הכהנים יצאו יד"ח מדין שומע כעונה. דכיון דברכת כהנים צריך שיהיה בקול רם [סוטה לה.]. ממילא לא שייך שומע כעונה דהרי ענייתו אינו נשמע להעם השומעים, ולא עדיף הך כהן השומע מאם היה אומר מפורש בפה רק בלחש, דודאי לא יצא... [עייין בספר בית הלוי עה"ת סוף בראשית] - דהרי מקרא ביכורים צריך לאמרו בקול רם, ואפילו הכי קיי"ל במשנה ביכורים פרק ג' משנה ז' : בראשונה כל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו. וברע"ב שם דאסמכוה אקרא דכתיב וענית ואמרת ואין עניה אלא מפי אחר. והרי לך ששייך שומע כעונה. - עיין שו"ת משיב דבר או"ח סימן מז.

והעיר על זה הגאון רבי פנחס עפשטיין ז"ל בספרו מנחה חריבה למסכת סוטה [דף קנד], כי בספר שנות אליהו להגר"א ז"ל במשנה זו, הביא דברי הירושלמי, "דאין ענייה אלא מפי אחר" ומפרשו, דלא שייך לשון עונה אלא כשאחד קורא והוא עונה אחריו, עכ"ל. ואם כן לא היו שומעין מקרא ביכורים בשתיקה, ומדין שומע כעונה, אלא שענו אחריהם כל מלה ומלה, 'ואין התחלה לראייתו כלל'!

עוד כתב במנחה חריבה שם, כי הגאון רבי בצלאל הכהן מוילנא ז"ל בספרו ראשית ביכורים סימן ד' , איפכא סבירא ליה דאפשר שכהן אחד יוציא חבריו בברכת כהנים. ושם הביא שבשנת תרכ"ד היה בבית כנסת של ספרדים בעיר טריעסט באיטליה, וכבדוני להיות הכהן המברך כל ברכת כהנים לבד בקול, וכל הכהנים שבבית הכנסת שעלו עמי לדוכן, שתקו אז ושמעו ממני לבד, שכך מנהגם שכהן אחד מברך ושאר הכהנים יוצאים בזה ע"י שומע כעונה לבד. ובזה אתי שפיר פשטיה דקרא [ויקרא יב] וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, דיש לומר שבניו שמעו ממנו אז. וגם פשטא דמתניתין מגילה כד : והוא נושא את כפיו עכ"ד.

* *

והנה הגאון האדר"ת ז"ל [רבי אליהו דוד רבינאוויץ-תאומים] כותב בחוברת 'גדיל תורה' שנדפס שנת תרמ"ה, סימן קנג אות יב. : בחידושי לאו"ח סימן קכח, הארכתי בס"ד בחקירה חדשה אם ברכת כהנים יכולים להוציא אחד את חברו, וכמו כל הברכות, **ששומע כעונה**, או דצריך דוקא לברך בפיו.. וזה לי רבות בשנים נתכבדתי מיד"נ הגאון המנוח ר' בצלאל ז"ל מוילנא בספרו ראשית ביכורים בעברו דרך פה קהלתנו בחורף תרל"ד, ובאחד השיחים אמרתי לו חקירה זו. והראני שכן הביא בחיבורו מנהג כהני טריעסט. וכו'.

ושם באותו קובץ, סימן קסד, העיר על זה רב אחד וז"ל : מה שכתב לדון דמהני בברכת כהנים שא' יוציא את חברו כמו כל הברכות שמועיל מטעם שומע כעונה, זה אינו דהא קיי"ל דברכת כהנים **צריך לומר בקול רם** כמ"ש בסוטה לח. אם כן אי אפשר להוציא לזולתו וכו'. [ובספר מנחה חריבה שם מציין לדברים אלו, ומעיר שהקובץ נדפס בשנת תרמ"ה, ובית הלוי כבר יצא לאור בשנת תרמ"ד, 'ולא הזכירו את הלוי'...] -

שוב מביא הגר"פ בענין זה : שמעתי מפי הגאון הגדול רבי זלמן סנדר כהנה-שפירא זצ"ל שהגאון בית הלוי אמר, שאילו ידע דברי הרב בצלאל הכהן בשם מנהג חכמי איטליא, **היה מבטל דעתו לזה**, ויל"ע להלכה, עכ"ל.

ונפלאים הם דברי הגאון רבי שמחה זעליג ז"ל המו"צ דבריסק, שכתב בהערותיו לספר מנחה חריבה :

אני אומר כי לא היה מעולם מנהג באיטליא להוציא כהן אחד את יתר הכהנים, ורק מחמת כי קרוב לדורנו הכהנים דשם לא ידעו לקרוא עברית, בחרו הרבנים הרע במיעוטו וציוו שישאו כפיהם וכהן אחד יוציא אותם כדי שלא ישכחו ייחוס כהונתם ולא ישאו גרושה. והגאון ר' בצלאל לתומו כסבור שהוא מנהג קדום שם... - והרי לא הזכירו המנהג הזה הגאונים שהיו באיטליא כמו הגאון חיד"א זצ"ל, וכן נדפס זה מקרוב ספר מהגאון ר' מנחם נאווארי וכן בספר נהר שלום שהיה מחכמי איטליא, בטח לא נזכר זה המנהג !. עכ"ד.

ונציין עוד בזה, דברי הג"מ יצחק וייס זצ"ל מווערבוי, בספרו שו"ת שיח יצחק סימן ס"ו. שבשנת תרנ"ו נשאל על ענין זה מהג"ר יצחק אייזיק הלוי ז"ל בעל דורות ראשונים, ומסיק דלא שייך שומע כעונה גבי ברכת כהנים. ובסוף התשובה כתב שהגיע אליו ספר בית הלוי ומעתיק דבריו ומסיים : וששתי שזכיתי בראיה אחת לכיון לדבריו של גדול הנ"ל זי"ע.

- ובעיקר הדבר, מצאתי בשו"ת נוב"י קמא או"ח סימן ו', דמשיגרת לישניה משמע דשייך בברכת כהנים שיהא כהן א' יוצא בברכת חברו. הנוב"י שם מפרש דברי המג"א סימן קכח, על דברי התוספות שבת קיז לא היה יודע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה, ובדברי הרמ"א שם דאפשר לחלק בין נושא כפיו לבד, או עם חבריו הכהנים. וכתב כך : ומשמעות דבריו, דר"י היה נושא כפיו עם כהנים אחרים ואז לא היה עובר על דברי חבריו שאומרים לו עלה לדוכן, וגם לא היה עושה איסור לפי שהיה יוצא בברכת חבריו, **דרכים העושים מצוה אחד יכול לברך ולהוציא אחרים**. עכ"ד. ומסתמא

התכוין רבי יוסי לקיים מצות ברכת כהנים ככל משפטה וחוקתה ובכללה דצריך לאומרה בקול רם, ומוכח דיש בזה גם הדין דשומע כעונה. ודו"ק.

*

ובטעם הדבר שהקורא פרשת ביכורים, צריך לאמרו בקול רם, נמצא מרגניתא טבא, בספר תכלת מרדכי עה"ת מהגאון הגדול מהרש"ם זצ"ל מברעזאן.

..נראה הענין על פי מה ששמעתי בשם הגאון מוה"ר שלמה קלוגר ז"ל מבראד, שביאר הפסוק בתהלים מה, רחש לבי דבר טוב **אומר אני מעשי למלך**. כי הנה האדם הנושא איזה חפץ מתיירא לבל יגזלוהו לסטים, אבל הנושא חפץ של המלך הכל יראים מליגע בו. - וזה ענין אמירת לשם יחוד קודם התפלה וכל מצוה לבל יגעו בו החיצונים. וז"ש רחש לבי דבר טוב, אומר אני כי מעשי הם בשביל המלך. ודפח"ח. ונדע כי הכל הולך אחר הראשית, וכמו שאמר הגה"ק אבד"ק בוטשאטש זצ"ל, שבענו בבקר חסדך, ואז, ונרננה ונשמחה בכל ימינו.

- ולכן נצטוינו להביא ביכורים ראשית פרי האדמה, וצוה להכריז שהוא נושא לפני השי"ת, וממילא לא יגעו בו החיצונים כלל. וזה שאמר וענית ואמרת בהרמת קול, דהא במקום שיש לפחוד מהמקטריגים צריך לומר בלחש וכו' אבל כאן בביכורים כיון שמכריז שהוא נושא לפני השי"ת יכול לומר בהרמת קול.

השקיפה ממעון קדשך וגו', כאשר נשבעת לאבותנו ארץ זבת חלב ודבש.

העיר הרמב"ן ז"ל דהיכן מצינו שהבטיח הקב"ה לאבות "ארץ זבת חלב ודבש", כי לא תמצא לשון זה בהבטחות לאברהם יצחק ויעקב. וכתב הרמב"ן דלאבותנו קאי על יוצאי מצרים, ולהם נאמר בפ' שמות אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ זבת חלב ודבש. - והנה הרמב"ם בפרק ד' מהלכות ביכורים פסק שהגר מביא וקורא ביכורים שנאמר לאברהם "אב המון גוים", הרי הוא אב לכל העולם הנכנסין תחת כנפי השכינה, ולאברהם היתה השבועה תחלה שירשו בניו את הארץ. עכ"ל והקשה המשנה למלך שם, דהרי בדין וידוי מעשרות פסק הרמב"ם בסוף הלכות מעשר שני, שאין הגרים מתודים וידוי מעשרות, מפני שאין להם חלק בארץ, ואין יכולין לומר **כאשר נשבעת לאבותנו ארץ זבת חלב ודבש**, ומאי שנא דגבי ביכורים קורא הגר באתי אל הארץ **אשר נשבע ה' לאבותנו לתת לנו** ?

ותירץ הגאון בעל ברוך טעם זצ"ל, דלפי האמור בדברי הרמב"ן ש"לאבותנו" שנאמר בידוי מעשרות קאי על יוצאי מצרים, אין כל סתירה בפסקי הרמב"ם. כי אין לגר כל שייכות ליוצאי מצרים ואיך יאמר **כאשר נשבעת לאבותנו**, מה שאין כן "לאבותנו" האמור בביכורים קאי על אברהם, ולכן הגר מביא וקורא [הידוש זה נדפס בס' אור לישרים ב.פעסט תש"ב]

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל וגו'.

וברש"י: עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות, שאמרת אם בחוקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם. יש לתמוה הרי כמה ברכות נאמרו בפרשת אם בחוקתי, ולא הביא כי אם ברכה הראשונה. הלא דבר הוא.

ועוד ראוי לשית לב, למה שכתב רש"י בפרשת וירא בפסוק וישקיפו על פני סדום, דכל השקפה לרעה, **חוץ מהשקיפה ממעון קדשך**, שגדול כח מתנת עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים. - מהו הרוגז שהיה ראוי להיות כאן, שהוצרך להפך הרוגז לרחמים ?

ונראה דאיתא בפרק קמא דתענית [יז]. אמר רב חסדא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות. - ובפרשה זו של וידוי מעשרות, הלא מדובר באותו ששהה ליתן מעשרותיו עד שנה הרביעית בחג הפסח, ובדין היה לגזור עליו, בראש השנה שלפניו, גשמים מועטים **כי אינו מזדרז ליתן מעשרותיו**. ואולם מי ששב וחזר בו והטיב מעשיו עליו אמרו במסכת ראש השנה [יז]: 'הרי שהיו ישראל חייבים בראש השנה, ופסקו להם גשמים מועטים וחזרו בהם, להוסיף עליהם אי אפשר, **אלא הקב"ה מורידם בזמנם על הארץ**'. והיינו דאמר הכתוב: אם בחוקתי תלכו, שמובנו אם תחזרו ותשובו ותלכו בחוקתי, ונתתי גשמיכם - **גשמיכם שלכם שהקצבתי לכם כבר בתחלת השנה**, בעתם ובזמנם, וכדברי הגמרא.

והשתא אתי שפיר המקרא שלפנינו. אותו שהתעכב ומביא עכשיו מעשרותיו, מתפלל לפני המקום ואומר עשינו מה שגזרת עלינו ונתתי המעשרות, ואם כי לא הבאתים בזמנם, ונגזר עלי גשמים מועטים, **אותו רוגז הפוך לרחמים והשקיפה עלינו לטובה, להורידם בזמנם**, וכמו שאמרת אם בחוקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם [ס' בנין אריאל עה"ת].

* *

המנהג כהיום הוא כשהקורא מגיע לפסוק השקיפה מרים קולו. ובספר שערי אפרים על הלכות קריאת התורה, בהגהות שערי רחמים שם, מציין שהוא על פי הירושלמי פרק ה' דמעשר שני שעד השקיפה אמרו בקול נמוך, ומהשקיפה ואילך אמרו בקול רם. - ואפשר שהטעם לזה, מכיון שכל הפרשה מיירי מקיום מצות תרומה ומעשרות, וידוע מאמרם ז"ל [שבת קיט] עשר בשביל שתתעשר, ומותר לנסות את הקב"ה בזה, כמאה"כ **ובחנוני נא בזאת**, ולהורות שאין אנו מתביישים לבקש מהשי"ת שיברך את עמו ישראל יען שקיימנו מצות מעשר, על כן קורין פסוק זה בקול רם.... - כן כתב בס' מלבוש לשבת ויו"ט, ומוסיף מדברי זקנו הרה"ק רבי **יצחק אייזיק מזידיטשוב** זצ"ל, כי **את עמך** מורה על מדרגת הנמוכים בעם, ו**את ישראל** קאי על הגדולים. ויש לדקדק למה הקדים הכתוב 'עמך' ל'ישראל', אלא שמצוה זו של תרומות ומעשרות, בודאי שכל ישראל קיימה, **אבל פשוטי העם היו נזהרים בה יותר**, כי אותם שבמדרגת 'ישראל' לא היו פונים כל כך לשדות וכרמים, ומהראוי לכן להקדים את 'עמך'.

*

[בענין 'ובחנוני נא בזאת', אם מותר לנסות גם בצדקה]

וביסוד הדין שהותר לנסות במצות תרו"מ, כדאמרו חז"ל במס' תענית ט. - הנה בגמרא מכות כג: א"ר יהושע בן לוי ג' דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם. ואחד הדברים הוא **הבאת מעשר**, ורבו בו הפירושים מה תקנה עשו בית דין של מטה שהסכימו למעלה. - ובירושלמי ברכות סוף פרק ט' הובא מימרא זו, וכתב הרב אלעזר אזכרי זלה"ה בעל ספר חרדים בפירושו שם, דמה שאמרו שם **'אף המעשרות'**, רצה לומר הבחינה בהם לה'. דאע"פ שבשאר מצוות נאסר, דכתיב לא תנסו את ה', אבל כאן כתיב ובחנוני נא בזאת, ומדכתיב ובחנוני **נראה שראה הקב"ה בלבם שרוצים לבחוננו בזה, היצליחו ויעשירו בהביאם מעשר**. וכדכתיב איש אשר יתן לכהן לו יהיה, ופרש"י יהיה לו שפע ברכות, **והסכים עמהם ה'**, ואמר בחנוני נא בזאת. עכ"ד החרדים.

ומכאן נבא לדון, אם בצדקה בכלל הותר לנסות, או כי אלא דוקא במעשרות. ולשון רבנו בחיי בתחלת הפרשה כאן: **בענין הצדקה והמעשר הוא מותר**. ובסמ"ג מצות ל"ת ד. אחר שמביא הגמ' במס' תענית שהותר לנסות, מקשה מהא דתניא האומר סלע זו לצדקה כדי שאחיה אני ובני הרי זה צדיק גמור. ובביאורי מהרש"ל לסמ"ג, הסביר כונת קושיתו, **דהרי צדקה אינה בכלל היתר הנסיון**, ואיך אמרו עליו צדיק גמור? .

ולמעשה, בשלחן ערוך יור"ד סימן רמז, סעיף ד', הביא הרמ"א בשם הטור דמותר לנסות בצדקה, ויש אומרים דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה אבל לא בשאר צדקה. עכ"ד. ולדעת הטור שגם בצדקה

כן הוא , כתב הרב חיד"א ז"ל בפני דוד פ' ראה, פרפרת נאה בפסוק : **ואל ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך וגו'.**

נתן תתן את הצדקה לעני, בכדי ועל מנת שתזכה לברכת ה', וכמו שפסק הטור דגם בצדקה הדין כן, ולא ירע לבבך בתתך לו, לחשוב שכונה זו אינה בכלל צדקה, לתת על מנת, **כי בגלל הדבר הזה יברכך וגו'.**

והגאון הק' רבי נפתלי כ"ץ בעל סמיכת חכמים למס' ברכות, אסברא לן מילתא בטעמא למה הותר לנסות דוקא במעשר. כי אם יאמר האומר **אתן צדקה בשביל שאתעשר**, והצליח והתעשר, עדיין אינו מובטח שלא יטעהו היצר לומר שכחו ועוצם ידו עשה לו את החיל ולא יתלה במצות צדקה. משא"כ במעשרות, דקיי"ל **אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין**, ולא בדבר המנוי והמדוד, והנותן מעשר ומודד ומונה, ומכל מקום נשלח ברכה בכרי ועשה והצליח, אז יהיה גלוי בעליל כי יד ה' עשתה זאת, וזהו טעם ההיתר לנסות במעשרות דוקא. עכד"ק.

ומה מאד יובן בזה, הכתוב בפ' תולדות 'וימצא בשנה ההיא מאה שערים', וכתב רש"י ורבותנו אמרו **אומד זה למעשרות היה.** כי קשה לכאורה, איך שרתה הברכה הלא דבר המנוי הוא, שמצא מאה שערים, והיינו שמנו ומדדו התבואה וידעו שנתרבה מאה פעמים - אלא שמכיון שאומד זה למעשרות היה, ובמעשר מותר לנסות, ושורה הברכה גם בדבר המנוי והמדוד. - כן איתא בספר צמח דוד עה"ת פ' תולדות להרה"ק **רבי דויד מדינוב** בן הרב בעל 'בני יששכר' זצ"ל.

* * *

במצות הבאת ביכורים איתא במשנה, העשירים מביאים בקלתות של כסף וזהב, והעניים מביאים בסלי נצרים. - לעשירים מחזירים הקלתות, וסלי נצרים של העניים נשארים בידי הכהנים [ועל זה אמרו בבא קמא צב: דבתר עניא אזלא עניותא]. וכתב בספר נאות דשא להג"ר **שמואל דוד אונגאר זצ"ל מנייטרא**, : שמעתי מהה"ג דק"ק יאנאוויטץ בשם רבו הה"ק מאסטראווצי זצ"ל, למה הוא כן שלקחו מן העניים הסלים, הלא אפשר שהוא לו יקר יותר מסלי הכסף של העשירים. ופירש הה"ק הנ"ל, דשני דרכים ישנם בעבודת ה', האחת ברוח נשברה בשפלות וענווה, או בדרך של ויגבה לבו בדרכי ה'. ומדת שפלות וענווה היא בעצמה מדה טובה עד מאד שידבק בה האדם, אבל הדרך של ויגבה לבו, הוא דוקא לענין עבודת השי"ת, אבל באופן אחר היא מדה רעה מאד. וממילא גבי עשירים שהתנהגו בהרחבה רמזו להם שכלי הכסף והזהב חשיבותם אינם **אלא כשיש בהם מצות הביכורים**, ומיד כשנתרוקנו החזירום להם לרמז שאין צורך בו בלי מצוה. אבל העניים המתנהגים בענווה, רמזו להם כי ההכנעה טובה היא בכל אופן ובכל זמן וקיבלוהו מהם אפילו בלא מצוה, שהיא מדה משובחת עד מאד. ודפח"ח.

ועוד שמעתי מהה"ג הנ"ל, בשם הה"ק **מוהר"ר יהושע רוקח מבעלז זצ"ל זי"ע**, הטעם שלקחוהו מהם, כי איתא בגמרא שהיו אומרים למביאי ביכורים, כן תביא לשנה הבאה. ולעשירים בודאי שהתכוונו לברכם, שיביאו בהרחבה כמו עתה, אבל לעניים לא רצו לומר להם 'לשנה הבאה כן' כמובן, לכן לקחו מהם הסלים ולא החזירום, ואז אמרו להם שיזכו למצוה לשנה הבאה, **באופן שמביאים העשירים ולא בסלי נצרים כאלה.** — וזהו המכוון בדברי חז"ל 'בתר עניא אזלא עניותא', האותיות שאחר עני"י, הם **כס"ף, ובתר עניא, אזלא לה העניות.** ודפח"ח.

~ ~ ~

ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך.

בביאור משמעות תיבת "והשיגוך", כתב באור החיים הק': ואומרו והשיגוך, יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ילקוט ראובני פ' ויקרא) כי האדון אלוקי ישראל מדותיו רחמים, על הדופק על רחמיו ימלא ה' משאלותיו להריק עליו טובה כאשר יחפוץ. אלא שבהגעת הטוב ההוא למטה ישפטו סנהדרי מעלה אם ראוי אם אינו ראוי לא יגיעו. לזה אמר והשיגוך הברכות שזה הוא עיקר ההבטחה שלא יתעכבו בבתי דינים שלמטה. ע"כ.

[וז"ל הילקוט ראובני שם ד"ה כשאדם : מדת החס"ד נותן לשואל די מחסורו עושר וכל מיני טובות, ומדה"ד מצד צפון מערכת ואומרת נשב לדון אם זה השואל ראוי לתת לו שאלתו, אם לאו, ואז נידון השואל בסנהדרי גדולה העומדת בצד צפון, ואם הוא ראוי נותנים לו ואם לאו מקבלת סנהדרי גדולה עושר ההוא, ומצפינין אותו לצדיקים לעתיד לבא. - בשם ס' שערי אורה. והרב חיד"א ז"ל במדבר קדמות ר טז מביאו וכתב רמז בשם הראשונים מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, וכתב עוד דהיינו שאמרו במד' מביאו בית יוסף סימן א', שבשעה שקוראין פסוק ושחט אותו... צפונה לפני ה', הקב"ה זוכר עקדת יצחק, שזוכר עקדתו של יצחק לכבוש צפון, להפיק בקשתו, ואלמלא עקדת יצחק אין א' יכול להפיק שאלתו מדקדוק מדת הדין! עיי"ש בדב"ק]

וראיני בספר אהבת חיים עה"ת [להג"ר חיים יודא דייטש דומ"צ מאקאווא זצ"ל] בפרשת ראה, שהרחיב קצת הדברים, כי אשר על כן מוטל על האדם להתאמץ ולתקן מעשיו שלא יהיה שום עיכוב מצדו ויהא מוכן לקבל הטוב. ואם אמרו במשנה חגיגה פרק א' שחיוב הבאת מספר השלמים והעולות תלוי בריבוי או במיעוט נכסים, של כל אחד מישראל, "אם כן למשל אם הקב"ה ברכו בנכסים מרובים, אך הוא על ידי מעשיו לא היה יכול לקבלם יען שנתעכבו ע"י בית דין של מעלה... והגיע לידו רק נכסים מועטים, נמצא לכאורה דאינו יוצא ידי דין המשנה, דהא לפי השפעת הקב"ה יש לו באמת נכסים מרובים, ולמעשה אין לו אלא מועטים". ולפיכך נאמר בפסוק "איש כמתנת ידו", אך היכולת והשגת ידו אינה נחשבת לפי מה שיש בידו בלבד אלא, "כברכת ה' אלוקיך אשר נתן לך", ויש לו לאדם להתאמץ שברכת ה' תגיע אליו בפועל. והן הן הדברים שאמרו חז"ל בספרי פרשת ראה, ומובא ברש"י על הפסוק (דברים יב ז) ואכלתם שם לפני ה' וגו' אשר ברכך ה' אלוקיך; "לפי הברכה הבא". ולכאורה פשיטא שאין יכול להביא רק לפי הברכה. אלא שיש כאן ציווי וזירוז שההשפעה אכן יגיע לידך בלי כל עיכוב מצדך, ולפי הברכה ממקור הברכות לפי ערך ומדה זו, הבא!. עכ"ד אהבת חיים.

ועוד ביאורים שונים בכונת והשיגוך מצוי בספרים. בספר "שבט מיהודא" [להג"ר יהודה גרינוואלד זצ"ל מסממאר] כתוב לאמר: יש אנשים שעשו מעשים טובים רבים אשר מהראוי לקבל עליהם שכר טוב וברכות יחולו על ראשם, ובכל זאת הפסידו לעצמם במה שלא נזהרו מלדבר לשה"ר, שבזה כתב החובת הלבבות, שקבלה מקדמונים שע"י לשה"ר כל המצוות שעשו הולכים ונקבצו יחד למי שדברו עליו, ולהיפך עברות של אותו איש שדברו עליו, באים על האיש הדובר ח"ו, ועל כן אמר ובאו עליך כל הברכות האלה

הראוים לך על המעשים טובים, וגם 'והשיגוך' כי תשמע בקול ה"א אם תקבל עליך גם במה שנוגע לקול הדברים. עכ"ד.

מה שכתב בשם ס' חובת הלבבות, הוא בשער הכניעה פרק ז', ובפירוש מרפא לנפש שם, מביא שכן כתוב בס' מגיד מישרים להבית יוסף ז"ל. ראה שם בפ' ויקהל ד"ה עוד אמר: כי מי שאומר לשה"ר על חברו מנכין לו מזכויותיו ונותנים וכו' הוא אמת ויציב, ואילו הוי ידעי בני נשא דא, הוה חדאין כד שמעין דאמרי ביש מנהון, כאילו יהבי לון מתנת כסף או זהב... ובס' כתנות אור לבעל פנים מאירות, בפרשת חיי ובפ' מצורע הביא דברים אלו בשם השל"ה הק' שהביא בשם ס' חסידים. ושהרב של"ה כתב לפרש הפסוק בתהלים סט. ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר, שדוד המע"ה היה מתאונן ישיחו בי יושבי שער ריקים מן המצוות ואילו היו מלאים מצוות היו לי הרבה מצוות ליטול מהם... [וכבר העירו רבים שלא נמצא בשל"ה ובס' חסידים] - ורבנו חיד"א ז"ל במדבר קדמות (מע' ל) הביא: כתבו ז"ל שהמדבר לשה"ר על חברו נותן זכויותיו לחברו וכו'. ובדבש לפי (מע' ז ט) כתב כן בשם הרמ"ע ז"ל [רבי מנחם עזריה מפאנו בעל עשרה מאמרות] והלשון שם: המזלזל חברו והוא שותק נגדו, לוקח כל מצותיו, וכשמת מראים לו כל מצוות האחר מפני ששתק.

- ואפשר עוד להעמיס בכונת הכתוב והשיגוך, - כי התלמיד חכם שאין ידו משגת, ונצרך להסכם "ישכר וזבולן", כשיבוא לקבל שכרו בעולם האמת ימצא את עצמו מתחלק בתורתו עם זבולן, והגאון רבי דוד דייטש זצ"ל פירש מאה"כ שמח זבולון בצאתך, ויששכר באהלך, כי כל עוד ישכר יושב אהל ועוסק בתורה, שמחתו שלימה, אך בצאתו מן העולם נגרע משמחתו. ובזבולן הוא להיפך, שמח זבולן בצאתך מן העולם... ולפיכך בא הכתוב ומבטיחך ובאו עליך כל הברכות האלה, שתהיה מבורך בכל טוב ולא יחסר לך דבר, והשיגוך התורה שלמדת תגיע עדיך ותשאר עמך בשלימות לעולם הבא.

ונתנך ה' לראש ולא לזנב. והיית רק למעלה ולא תהיה למטה.

לכאורה דבר הלמד מענינו הוא, שמי שזוכה להיות לראש אינו לזנב. ולשון הפסוק לראש - ולא לזנב - נראה כמיותר.

ומפרש החת"ס זלה"ה, כי לא כן הוא אלא ראש וגם זנב הנאמרים כאן, שניהם בחינת ראשית וגדולה. הראשון הוא הראש בחכמה ותבונה ודעת, ועליו נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ואומות העולם אומרים ומבקשים יורנו החכם מאורחותיו ונלכה בדרכיו משום חשיבות וזו היא ראש שהיא מקום המוח. - אך יש בחינת ראש שאע"פ שהמכבדו מבין שהוא שפל מוח, משתחוה לו לאגורת כסף כי הוא עשיר ופרנסתו ממנו. וזה אינו ראש בעצם אלא זנב כי הזנב הוא החשוב לאכול כמו "מאליה מי קספו לך". (פסחים ג:) [ר' יהודה בן בתירא שאל לההוא ארמאה אם נתנו לו מקרבן הפסח חלק באליה, שהיא מלאה שומן]. על כן נאמר כאן ונתנך ה' לראש בעצם, ולא בחינה השנית, לזנב שיינקו מהשפעתך, אלא לראש מטעם כי היא חכמתכם ובינתכם.

ובתוכחה נאמר להלן הגר יהיה לראש, שבעוה"ר ירצו ללמוד ממעשיהם ואתה תהיה לזנב, כי בגלות יאכלו אומות העולם ממך כל נתח טוב וירך במסים וארנוניות שיטילו, כמו שדרשו חז"ל [שבת קמט] "מדהיבה, מדוד והבא", כי לא ידעו שבעה ותובעים עוד ועוד. ולפי ענין הקללה, הוא קצת ברכה, שהקב"ה מיפה להם פרוטה של ישראל כדי להרויח ולהיטיב להם... [חתם סופר עה"ת ע' קי"ב].

והיית רק למעלה ולא תהיה למטה.

נעתיק כאן ענין נפלא בפסוק זה, מתוך ספר "ליקוטי חבר בן חיים" להג"מ חזקוני פייבל פלויט זצ"ל, תלמיד החת"ס.

...פירש בעל מעשי ה' כי רק מיעוט. דבאמת כתיב [משלי יח] לפני שבר גאון, וכל גדולה סכנה היא, אבל כל זמן שנשאר מעלה אחת שלא השיגה, עדיין לא יירא! והיינו רק למעלה.

וסיפר לנו מרן זצוק"ל, כי הגאון בעל מעשי ה' [רבי אליעזר אשכנזי זלה"ה, נלב"ע שנת שמ"ו] היה מהשרים הראשונים למלך מצרים בימיו, ונתן לו המלך טבעת יקרה להראות אהבתו. ויהי היום יום הולדת המלך, הלך להביא למלך ברכתו, ועל גשר א' פגע בו אחד מהשרים ושאלו אם לא שכח הטבעת בביתו, והראהו לו על אצבעו. והבליעל שלח ידו ורצה להשליכו אל נהר נילוס, וכמעט שלא נפל תפשו הגאון, ובבואו אל המלך נתכבד בכבוד יותר משאר השרים.

מיד אחר כן הלך לביתו, ולא מצא מנוחה לאמור כי יש שבר מאחוריו. ולקח אבנים טובות ומרגליות וישב על ספינה קטנה וברח אל הים. - וכן היה כי באותו לילה על פי מלשינות השרים שלח המלך לתפשו ולתתו בבית הסוהר. והנה בעברו בספינתו על הים נשברה האניה, ובנס גדול שט ונאחז בקרש אחד עדי הגיעו לחוף קאנסטאנטינופול במדינת טורקיה, ובבואו שם ערום וחסר כל, פשפש במעשיו ותלה הכל בביטול תורה - וחיפש דירה קטנה ולחם צר לעסוק בתורה, ותספתהו אלמנה אחת אל ביתה והאכילתו מלחמה העוני.

ויהי יום אחד, נתנה לפניו הרוטב לאכול, וירדה שממית לתוך הקערה. ושמה הגאון לאמר ה' ירחמנו בקרוב! . וכן היה באותו יום הכריזו מבית המלך, כי מת ריע המלך המשחק בכל יום עמו שחוק הנקרא שאך, והבקי בחכמה זו יודיע עצמו. והגאון הלך שמה, וכראות המלך רוב חכמתו בשחוק זה הלבישו בגדי חופש והלך אליו מדי יום לשחוק איזה שעות, והיה נזהר למלאות שעות אלו בלילה בעסק התורה. - ומחמת מניעת השינה אירע לו פעם אשר בעת שחשב המלך בעצה איך לשחוק, נרדם הגאון מול פני המלך, ולא לבד שלא קצף עליו אלא שלקח המלך ממטתו כר אחד, ונתנו תחת ראש הגאון ועזב החדר. ובהקיצו וראה זה, התנחם שוב לאמר: אין כאן רק למעלה. ועזב את העיר. ואח"כ נתקבל לאב"ד בעיר פוזנא. עכ"ד.

ובסוף ימיו היה רב בקראקא, (ואולי נתחלף לבעל לקחב"ה בפוזנא) ושם מנוחתו כבוד, וחיבר גם ספר יוסף לקח על מגילת אסתר, והרב חיד"א ז"ל האריך בשבחו בספר שם הגדולים. - ובשה"ג מהדורות קרענגיל, בשארית ציון עמ' 232 הביא נוסח שונה בספור המעשה שהוצרך לברוח ממצרים עי"ש.

גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת.

יש מאמר בשם מדרש המובא בהרבה ספרים ולא ידענו מקומו איה, מכה אשר לא כתובה בתורה זו מיתת צדיקים. - ראה בספר זרע אפרים להגאון ר' אפרים זלמן מרגליות מבראד, בפ' כי תשא: כדאמרינן מכה אשר לא כתובה זו מיתת צדיקים. וביערות דבש דרוש ד', הסבר על הא דדרשינן גם כל חלי וכל מכה וגו' זו מיתת צדיקים.

ובספר עולת החודש [השלישי פראג תקנ"ג, סי' רמד] מביא הגאון רבי אלעזר פלעקעלס ראב"ד דפראג בשם רבו הנודע ביהודא זצ"ל, ביאור המדרש המפורסם בספרים רבים מאד, אבל לא ידעתי מקומו הראשון, גם כל חלי וכל מכה וגו', זו מיתתן של צדיקים, שכל האלות רחמים הם, ואי אפשר לכתוב

מפורש מיתתן של צדיקים כי פעמים רחמים ופעמים דין. עכ"ד. והגאון הגדול רבי ישעי' ברלין זצ"ל, רצה לדעת מקום המדרש, והשיב לו רבי צבי הירש מגלוגא בספר שו"ת תפארת צבי [סימן לח], כי לא מצא לשון זה, אך בזוהר הק' פרשת שמות מצינו שבשעה שנהרגו רבי עקיבא וחבריו, שאל רבי יוסי בר יעקב איש כפר אונן, את רבי מאיר: **וכי כתיב דא בכל אורייתא כולה?** - ואומרים בשמו של הגאון ר' ישעי' ברלין, כי המאמר הזה עצמו היא מכה אשר לא כתובה בתורה בשום מקום... [ומסופר כי להיות מרן הגה"ק בעל דברי יואל זצ"ל, בארץ ישראל, ואחר תפלת שחרית באיזה יום, החלו לדפוק על השלחן, והבעל תפלה דלג על תחנון והתחיל קדיש. ובגמר התפלה שאל לפשר הדבר ואמרו לו כי יארציט של צדיק פלוני הוא, והכו על השלחן להודיע שאין אומרים תחנון. - ואמר כי נתחוויר לו עכשיו דברי המדרש התמוהין **מכה אשר לא כתובה בתורה**, זו מיתת צדיקים! .

~ ~ ~

כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה, ולא תאגור כי תאכלנו התולעת.

זכיתי לשמוע פעם מפי הגה"צ פה מפיק מרגליות רבי אלעזר קליין זצ"ל, אב"ד באר שבע, שפירש בפסוק זה: הרוצה ליטע כרם בבית ישראל, בנים נאמנים לה', ועבדת. יגיעה ועבודה רבה צריך להשקיע בזה, ויין לא תשתה, אל תלך אחר התענוגים משותי יין ומבלי עולם, ואז ולא תאגור אל לך לירא (מלשון ויגר מואב) כי תאכלנו התולעת, שחלילה יצאו לתרבות רעה!

תנודב לזכר נשמות ר' שלמה ב"ר אברהם ז"ל, וזוגתו מרת דינה ב"ר יצחק משה ע"ה - ולזכר נשמות ר' יצחק משה ב"ר יחזקאל ז"ל, והאחים אברהם, יהודה, שמואל, שלמה זאב, בני הר"ר מאיר ז"ל [קראוס]. נדבת משפחתם שיח" .

דבר בעתו:

נוהגים שביום א' דסליחות אומרים הקדיש בניגון המיוסד לקדיש שלפני מוסף דר"ה, להזכיר לעולם בהתעוררות ימי הדין. ויש מקומות שבמעריב למוצאי שבת קודם הסליחות אומר החזן פסוק והוא רחום בניגון הזה לזכר .

[קצה המטה על ס' מטה אפרים סימן תקפא ס"ק לט]

== העתק מספר זכרון נפתלי מהגאון הקדוש רבי נפתלי הרצקא מראצפערד ==

באחד השנים בפרוס הימים הנוראים, בא אליו רבי יעקב פריץ פרידמאן זצ"ל, אבד"ק אודווארי, שהיה בן גיסו, ובדעתו היה לשאול אודות מנהגו זה כמה, לירד לפני התבה ל'פסוקי דזמרה' בימים הנוראים, ובמקומו מתפללים נוסח אשכנז, והוא לעצמו מתפלל בנוסח ספרד, האם נכון יותר שלא לגשת לפני העמוד שלא יצטרך לשנות לנוסח אשכנז.

ויהי כבואו אליו ועמד לפניו, נענה אליו הצדיק בטרם ישאל דבר ואמר: מסופק אני בדבר אחד, היות ודרכי לירד לפני התבה בפסוקי דזמרה בראש השנה, ובשנה העברה עלינו לטובה, הוצרכתי להפסיק ולצאת וראיתי אנשים רבים נצבים בפאליש ומדברים איש לרעהו שיחת חולין, ובראותם אותי מתקרב מיהרו ונכנסו כולם לבית הכנסת להתפלל, וממילא מסתפק אני אולי עדיף שלא אגש לפני התבה אלא לעמוד על המשמר שהציבור לא ישיחו שיחת חולין. –

ואולם נזכרתי שהטורי זהב [סימן תקפא סק"ג] כתב בשם ספר חסידים שכל מצוה שרגיל אדם לעשותה ואינו עושה אותה נענש עליה, על כן גמרת בדעתי שאעשה גם הלאה כפי מנהגי מאז... [ובזה קיבל תשובה על מה שחשב לשאול].

באחד השנים בדרשה קודם תקיעת שופר אמר הרה"ק בנועם מוסרו לפרש הפסוק: קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי. - הנה שמעתי היום כי בפאליש של בית הכנסת מדברים דברים בטלים אשר לא נכון ולא ראוי לדבר אף בשאר ימות השנה, ואף בשוקים וברחובות.. וכל שכן בראש השנה ובבית הכנסת. וממילא איך נבא ונבקש שמע קולנו, הלא ישמע אז השי"ת גם הבל הדברים שדברנו בקולנו, ואם נבקש שיעלם אזנו משמוע, אז גם תפלותנו לא ישמע... ולפיכך אנו עומדים כעני בפתח ומבקשים בתחנו, קולי שמעת, והעלם אזנך משמוע קול דברים בטלים שלנו, אבל אל תעלם אזנך לרוחתי ולשועתי.